

=====
V A R I A
=====

Het klooster te Oosterholt.

Wanneer we iets neerschrijven over de geschiedenis van het Karthuizer klooster op de Zonneberg te Oosterholt, dan is het niet om opnieuw te vertellen wat al vaker gezegd is, maar om de aandacht te vestigen op een paar minder bekende dingen, en om enkele onjuiste voorstellingen recht te zetten.

Het klooster heeft geen eeuw bestaan. Wel waren er in 1477 plannen om hier een klooster te stichten, maar eerst in 1485 werd een aanvang gemaakt met de bouw en de inrichting van een convent, waarbij kloosterlingen uit het Karthuizer klooster bij Utrecht hun diensten verleenden. In 1580, in de Geuzentijd, is het gebouw verwoest. Het was de voorlaatste prior, Alexander Palinck, van wie de overlevering verhaalt, dat hij op zijn sterfbed de wens uitte om tweemaal zo diep als gewoonlijk begraven te worden, omdat het ploegijzer weldra over de graven van het kloosterkerkhof zou worden gedreven.

Waar de Karthuizers zich in 1485 neerzetten, had echter reeds een kloostergemeenschap geleefd. Er stond hier een klein vrouwenklooster van de derde orde van St. Franciscus. Een paar oude belastinglijsten maken ons wat wijzer. Omstreeks 1400 wonen in Oosterholt 17 gezinnen, waaronder dat van Ernst van den Zonnenberge, maar een klooster wordt niet genoemd. In 1429 is sprake van een zekere Warmbolt, die „bij Sente Katherinen” woont, en ook worden „die Susteren” genoemd. In 1433 lezen we van „dat cloester op den Zonnenberge”. In 1440 is het verplaatst. Toen vestigden de „arme schamele zusters van Isselmuden” zich op de Vloeddijk in Kampen, ter plaatse waar later een weeshuis en een kazerne verzezen. In 1460 besloten de zusters van St. Catharinen om de regel van St. Brigitta te volgen; dit verklaart de naam Brigittenklooster en Brigittenplein.

In de loop der jaren werden aan het klooster der Karthuizen, het Sint Maartens klooster, meerdere schenkingen gedaan. Het verkreeg grondbezit in Oosterholt en Wilsum, maar ook in het Land van Vollenhove en elders. Niet alleen grond en huizen werden ten geschenke gegeven, maar ook jaarlijkse gaven in geld of goederen. Zo betaalden de beheerders van de Steenwijkersluis te Blokzijl ieder jaar een goudgulden. En uit het huis van de „olde Geert Lamberts” te Wilsum werd jaarlijks anderhalve stuiver betaald, plus „een sestendeel van een vette gans”, ter waarde van enige stuivers.

Het onverkwikkelijke verhaal van het te niet gaan van het klooster gaan we voorbij. Er is een brief van 1591, waarin verteld wordt, dat de stad Kampen hout en steen van het klooster wegvoert en de goederen van het klooster aan zich trekt. Het volgende jaar geven de Provinciale Staten aan de stad officieel de beschikking over de inkomsten van het klooster, om er de inkomsten van predikanten en schoolmeesters mee te betalen. Sedert vindt men het kloosterbezit in de stedelijke rekeningen onder de naam „ecclesiastieke goederen”. In later tijd zijn deze van stadswege verkocht. Onder die voormalige kloostergoederen vindt men in de 17e eeuw zeven maten lands in Dronten; reeds in 1484 ontving het klooster hier land. Het lijkt mij niet onmogelijk, dat dit oud bezit van de „Carthuysers” de naam verklaart van het buitendijks land, dat hier, en ook op het Kamper Eiland, de naam Kardoezen draagt. Is deze verklaring juist, dan moet die naam eerst alleen in Dronten zijn gebruikt, want op het Eiland heeft het klooster nooit bezit gehad.

Eén ding moet men niet vergeten. Het Sint Maartens klooster is gesticht binnen de parochie Wilsum. Want de buurschap Oosterholt behoorde in de Middeleeuwen kerkelijk niet tot IJselmuiden, maar tot Wilsum. Het is in 1485 de pastoor van Wilsum, die aan het nieuwe klooster verlof geeft om een eigen kerk en kerkhof te hebben. Maar hoe kon de stad Kampen reeds in 1477 aan de Karthuizers toestaan om zich op de Zonneberg te vestigen? Wel, omdat de Zus-

ters, die hier eerst woonden en naar Kampen verhuisden, hun oud bezit aan de stad Kampen hadden afgestaan.

De grens tussen Oosterholt en Wilsum werd gevormd door een sloot, die vroeger in de IJssel uitliep en de Zeneke heette. In 1351 wordt dit water het eerst vermeld, en draagt dan de dikwijls onjuist gespelde naam Zomkeer; in het oorspronkelijke stuk staat Zenikere. Waar de Zeneke in de IJssel uitkwam, begon het stadswater van Kampen. De Sallandse dijk liep oorspronkelijk niet verder dan de boerderij Uiterwijk, maar in 1566 spreekt men van de dijken tot de „Zeneker wech”. Dit alles wordt nog duidelijker, als men weet, dat er een kerkweg van Oosterholt naar Wilsum liep, waarschijnlijk over de Manenberg en Uiterwijk. In 1492 wordt bepaald, dat deze kerkweg aan de ene kant van de Zeegraven door Oosterholt moet worden gemaakt en aan de andere zijde door Wilsum. Deze Zeegraven is waarschijnlijk de sloot, die met een andere naam Zeneke heette, en wordt tussen de Zwolse straatweg en Uiterwijk nog in het terrein aangetroffen.

Evert Moulin, de bekwame kroniekschrijver van Kampen, vertelt in het Kamper Weekblad van 19 September 1836, hoe de plaats van het klooster er in zijn tijd uitzag. Het was een boerenerf geworden, waar Jan Kanis woonde. De hof en de begraafplaats (waarvan de zerken naar de stad waren vervoerd) waren bouwland, waarop men juist de boekweit oogstte. De fundamenten van de kloostergebouwen werden opgedolven: stevig metselwerk, fraaie zware putstenen. Ze werden gebruikt bij de aanleg van de nieuwe weg naar Zwolle „en deze hunne laatste bestemming herinnert ons levendig de wisselvalligheid van dit aardse toneel”.

Een jaar of tien geleden werd het bestuur van het museum der Stichting Campen, in het Gothische huis, boven de Leeszaal, aangenaam verrast doordat een belangstellende op een Maandagmorgen een fragment van een hardstenen kruis kwam brengen, dat gevonden was bij een boerderij in Mastenbroek. De brenger was Klaas Selles, een man, wiens bescheidenheid even groot was als zijn kennis van de geschiedenis

van deze streek, vooral van het waterschap Mastenbroek, dat hij als heemraad jaren lang diende. Tijdens de oorlogsjaren verdween dit stuk steen spoorloos, maar daarna bleek, dat de zorgende hand van A. J. Reijers het een veilige plaats had gegeven in de Cellespoort, zodat het nu toevertrouwd is aan de hoede van de Stads-archivaris. Een schets geeft een denkbeeld van dit fragment. Het jaartal 1567 is met wat goede wil te ontdekken, maar wat de Gothische letters aan weerszijden beduiden, is niet na te gaan. We schrijven dit stuk dus toe aan het Karthuizer klooster, maar moeten er bij voegen, dat er een kleine kans is, dat het van de Mastenbroeker kerk of het daarbij behorende kerkhof afkomstig is. De parochie van deze naam werd in 1369 gesticht.

Mogelijk is het dus een herinnering aan een eeuw godsdienstig leven daar op de zandhoogte van Oosterholt, voordat beeldstormers en zandgravers zoveel bedierven. Hoe het hier toeging, leert de geschiedenis van het ophogen van de Bovenkerk te Kampen met haar omgeving in 1580 en 1581, zoals deze indertijd door Ds Holland is beschreven in een studie over de oudste historie van de Ned. Hervormde gemeente. Twee man voerden vijf weken lang zand, aarde en steen aan, in het geheel 300 karren vol. Bij tientallen vrachten arriveerden vrachten vloerstenen en zerken uit de kloosters, en baksteen van kloosters en stadsmuren. Later kwamen er nog weer 224 karren zand.

In 1632 wordt aan de vroedschap van Kampen verzocht, om enig zand van de Zonneberg te mogen halen, ten einde daarmee een plek „an den Manenberch gelegen” te verhogen en daar een huis te zetten. En in 1682 komt een verzoek om een lage weg met zand van de Zonneberg te mogen verhogen „met pramen varende door de vijver van den heer burgemeester Van Santen”. Ook dit wordt toegestaan, mits cameraars en rentmeesters van de geestelijke goederen der stad daarvan vooraf kennis krijgen.

Hoeveel heuvelgrond in vlak terrein veranderde, kan men ter plaatse nagaan. Een aardig schetsje, dat de heer G. J.

Kruishoop ter beschikking wilde stellen, laat duidelijk zien, hoe hier door afgraving steile randen ontstonden; de bovenlaag is plaatselijk met veel steenpuin vermengd.

Geen enkele afbeelding stelt ons voor ogen, hoe het klooster Domus Sancti Martini in Monte Solis er uitzag in zijn tijd van welstand. Toen een prior de kleine kloosterrepubliek leidde, en toen om de grotere vertrekken (zaal, eetruimte, bibliotheek, keuken) de cellen der zwijgende broeders lagen, die alleen des Zondags en op feestdagen samen spijsden, en verder alleen bij de diensten in het Koor samen waren. Toen deze broeders hun tuintjes verzorgden, studeerden en met kunstvaardige hand boeken afschreven en versierden, terwijl lekebroeders het zwaardere werk verrichtten. Wat moet er omgegaan zijn in het hoofd van de Keulse Karthuizer Theodorus Petreüs, te Kampen geboren, toen hij in 1580 met eigen ogen zag, wat er van het in 1485 ter ere van Sint Maarten opgerichte klooster was gekomen.

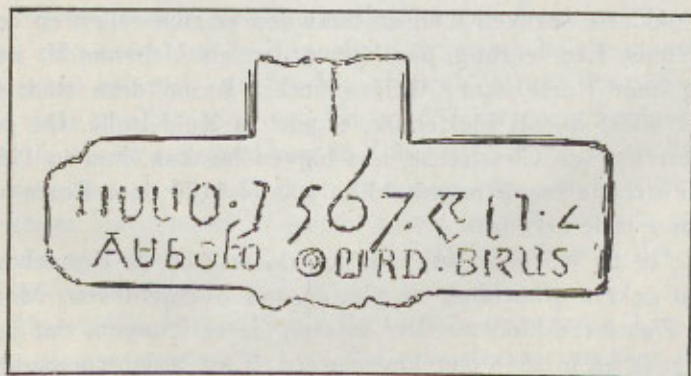
De stichter der Karthuizer orde is de Keulenaar Bruno, een edelman, die in Frankrijk theologie had gestudeerd, domheer te Reims was geworden en aanhanger van een der grootste pausen, Gregorius VII, in diens strijd tegen de Duitse keizer. Later liet hij zijn theologische en politieke werkzaamheden varen en vestigde zich met enige geestverwanten in de woeste vallei La Chartreuse, in de Franse Alpen. Ze waren in het wit gekleed, spraken niet, en bouwden er zich cellen en een bedehuis. Een leerling, paus geworden als Urbanus II, riep hem naar Rome, maar weldra verliet Bruno deze stad; in 1101 stierf hij als kluizenaar, ergens in Zuid-Italië. De gemeenschap La Chartreuse was blijven bestaan, had in 1130 haar strenge regels opgesteld en was in 1170 door Rome als nieuwe orde erkend.

Er is, zo schreven we, van het klooster op de Zonneberg geen enkele afbeelding of plattegrond overgebleven. Maar het Zwitserse klooster Sint Laurentius te Ittingen, dat iets ouder is, en in 1848 opgeheven werd, is tot heden zorgvuldig

in zijn oude staat bewaard; bovendien is er een oude afbeelding van overgebleven. Er is een hoofdgebouw met kerk, kapittelzaal, en refectorium of eetzaal, in een rechthoek rondom een binnenplaats gebouwd. En daar omheen ligt een tweede, groter rechthoek; aan de buitenzijde liggen op een rij de huisjes der broeders, met een tuintje er naast, bestaande uit 10 m lange gang, waar men heen en weer kon gaan, en enige vertrekjes, waaronder een studeer- en werkkamertje.

Verschillende gegevens zijn ontleend aan de studiën van Mr H. J. J. Scholtens en Mr A. P. van Schilfgaarde. Met de oudere gegevens van Dr M. Schoengen (in „Overijssel”, 1931) behoren ze tot het beste, dat er in de laatste jaren over het klooster te Oosterholt is geschreven.

H. J. Moerman.

De Zonnenberg te IJsselmuiden.